

УЛОГА И ДЕЛОВАЊЕ ЕЛИТЕ У ОСЛОБАЂАЊУ И УСМЕРАВАЊУ ДРУШТВЕНЕ ЕНЕРГИЈЕ

Марко Андрејић*

Висока бродарска школа академских студија, Београд

Слободан Панић

Народна банка Србије, Београд

Ђурђијана Илић

Универзитет одбране у Београду, Војна академија

Елиту чине мање групе људи који се у односу на већину (неелиту) издвајају по неким својствима или статусу, по моћи и утицају на окружење, по угледу и привилегијама. Врло је важно створити механизме друштвене контроле који од чланова елите захтевају што више изврсно-сти а што мање истакнутости, широк мисаони обухват и деловање у ин-тересу општег добра. Уз јасно изражену вољу за истицањем, елите пока-зују и тежњу ка ексклузивности, ограничавању и спречавању уласка но-вих чланова у групу. Унутар сваке елите постоји хијерархијско устројство. Пракса савременог живота захтева да се заштите одређене елите, мало-бројне али врло важне за друштво (образовна елита, научна, уметничка).

Неопходна је већа синергија у деловању елита у оквиру Републи-ке Србије. Врло је важно покренути интензивнији процес окупљања и духовног преформатирања националних елита, укључујући и војну елиту, у правцу формирања уистину национално и институционално водећег естаблишмента, њихово ефикасније јавно деловање и што веће укључивање у моделовање општег добра, његову заштиту и раз-вој. Глобалне трендове у друштвеним променама треба пратити али не треба минимизовати и потценити специфичности наше национал-не културе и туђим очима посматрати нашу објективну стварност. Ко-смополитизам, у оријентацији и деловању, не искључује сопствени идентитет, већ напротив, ослања се на истинско познавање самога себе. У противном, имамо лажни космополитизам који је обмана за кризу идентитета. Потребе праксе, захтеви времена и савремени трендови у управљању јавним пословима, захтевају да се више ради на темељном васпитању и образовању елита (посебно управљачке).

Кључне речи: *елита, изврсност, истакнутост, обележја и деловање елите, војна елита, преформатирање елите*

* Проф. др Марко Андрејић је пуковник у пензији са задржаним звањем редовног професора Војне академије Универзитета одбране у Београду.

Увод

Захваљујући утицају, моћи, угледу и привилегијама, елите могу бити главни покретач и генератор у стварању националне свести као и у стварању националне државе будући да оне чине ону друштвену групу која може бити носилац освешћења, продуктивне енергије и буђења нације, покретач укупне модернизације, али и главни стожер националних идеала. Из тих разлога добро је познавати теорију и праксу елита и водећи се дугорочним концептом развоја, са уграђеним организационим аспектом, плански и на организован начин радити на регрутовању, селекцији, репродукцији и циркулацији елите. Улога елите у ослобађању и усмеравању друштвене енергије је велика, али елита мора више радити и на њеном мењању („оплемењивању“) на начин који ће је учинити пријемчивијом за реформе и способном да их убрза и прилагоди животним императивима. Артикулисање новог концепта хуманог развоја је нешто што се мора урадити у синергији са окружењем и глобалним трендовима, али и на основу формулисања стратегије развоја Републике Србије уз широко учешће заинтересованих струка, генерација, интересних група, центара одлучивања и других стејхолдера.

У оквиру процеса глобализације у свету и општих друштвених промена које су захватиле и нашу земљу, логично је очекивати промене и трансформацију организационе форме и вредносног система Војске Србије, која би у новим околностима требало да добије и мало другачији стратешки задатак.¹ Један од системских проблема који имају скоро све велике организације (укључујући и војне) јесте да нису способне да спроведу у дело софистициране стратегије које су саме осмислиле тј. да је њихово стратешко планирање значајно надрасло њихове организационе способности.² Познато је и да бирократски³ конципиране организације (систем одбране) делимично потискују моралне императиве посла, карактер и компетенције људи и, по правилу, у сталном су „рату саме са собом“ и веома рањиве на захтеве промена. Транзициони процеси у држави, а нарочито реформа Војске која се одвија у правцу професионализације и усвајања новог вредносног система, несумњиво имају значајан утицај на однос припадника Војске према основним друштвеним и војним вредностима, као и на ставове о појединим аспектима функционисања Војске у таквим условима. Две последње деценије које су Србију довеле у центар светске пажње такође су донеле бројне промене релевантне за личне и друштвене вредности, социјалне односе и психичко функционисање људи на овим просторима.⁴

¹ У свим видовима живота и рада наслеђен је стари стил понашања, а недовољно изграђен нови властити начин рада, примерен потребама праксе, захтевима времена и савременим трендовима. Циљеви су стога често у конфликту, а суштина и сврха интелектуалних и групашких подела и двобоја јесте победа а не истина, што слаби национални потенцијал.

² Kristofer Barlet i Sumantra Glošal, časopis "GM Business & Lifestyle", oktobar 2006.

³ Бирократизација је сама по себи извор замагљености којом се обесхрабрује учешће великог броја људи у управљању јавним пословима.

⁴ Аларгић Драгана, "Систем вредности припадника Војске Србије у контексту реформи друштва", Министарство одбране Републике Србије, Војно дело, 5/2015. , стр. 290.

Друштвену енергију треба да усмеравају људи који имају широк мисаони обухват и који сагледавају целину, људи који су способни за стратешко размишљање и који континуирано раде на унапређењу својих способности, воде се веровањем и принципима, раде пуно за опште добро, а циљеви су им невидљиви за обичан свет. Сви велики и успешни системи се труде да овладају познавањем понашања људи (појединачно и у групи)⁵ како би могли утицати на исте водећи се општим добром, те сходно томе раде на идентификовању, стварању и развоју своје елите, па то треба да уради и систем одбране.

Уважавајући дијалектичко јединство општег, посебног и појединачног, може се рећи да се сва сазнања која важе за елиту генерално могу применити и на војну елиту, уз уважавање специфичности и амбијента њеног деловања. У последњих неколико година уочена је појава да се под притиском велике брзине живљења и делања, и код регрутовања и продукције елите јавља тежња да форма постепено потискује суштину, јер претенденти у настојању да задовоље своје потребе и очекивања све више до изврсности и истакнутости долазе на начине који нису исправни и мотивисани општим добром.⁶ Успешно регрутовање, селекција, репродукција и циркулација елита, имају своја обележја и законитости, треба их познавати и примењивати у националној пракси. Уколико се на томе не ради довољно на националном нивоу, празан простор ће попунити глобална елита. У раду је учињен покушај да се, у складу са потребама праксе, захтевима времена и савременим трендовима, актуелизује ово поље друштвене стварности, да се укаже на обележја и пожељно деловање елите и допринесе синергији у деловању елита у сложеним друштвеним приликама у којима тренутно живимо и очекујућим будућим, ослоњеном на доступна сазнања из теорије и праксе.

Појмовно и садржајно одређење елите

Реч је о људима који се сматрају за најбоље или најважније у некој одређеној групи, али је исто тако реч о мушкарцима или женама који се у неком другом погледу издвајају из дате целине. У оба случаја ради се о извесној релативно уској категорији појединаца, на неки начин различитих од других људи изван елите који у односу на елиту представљају „масу“. Ова два предложена значења речи елита могу стајати напоредо или насупрот једно другоме. У ствари, можемо прихватити да извршност у било ком виду омогућава избијање у први ред (елита). Такође, можемо у вези са тим бити неповерљиви и проценити да се истакнутост и извршност веома ретко подударају.

⁵ Понашање људи је узроковано (потребом, очекивањем, побудом из система), усмерено (циљно оријентисано) и мотивисано, а на њега у великој мери утичу наслеђе (генетске, физичке и менталне особине, искуство и учење), средина у којој човек живи, ради и ствара (са њом је човек у интеракцији и она се динамично мења у времену) и тренутни мотиви (настају као резултат унутрашњих процеса или као реакција човека на организационо окружење). Понашање људи се може предвидети, контролисати, усмеравати, прилагођавати и мењати адекватним поступцима руководиоца и лидера. Постоји више начина на које можете да придобијете људе и да утицете на њих, за почетак учините нешто (уверите их) због чега ће вас поштовати.

⁶ Нажалост, користи се следеће: дезавуисање и успоравање других, коришћење помоћи са стране и „нелојалне конкуренције“, помоћ медија, долазак на циљ са помоћног правца, а не тежишта, испомоћ од елите из друге бранше, итд.

Могуће је, такође, прихватити мисао о вези између првенства у друштву и неког облика изврсности, побијајући при том важење неког општеприхватљивог критеријума у датој средини. Тим приступом образовању, компетенцији и култури можемо тако супротстављати својства као што су снажљивост, поквареност, цинизам, дволичност и конформизам – све оно у чему се неко може показати изнад других. У пракси се може срести изведеница из термина елита с набојем често негативно схваћеним у јавном мњењу (схватања која су у наше време овладали). Тако се (кроз увођење инверзног система вредности и промовисање квази елите и друге форме збуњивања људи, као и елиминисање најбољих и оних који разумеју друштвене феномене и негативне појаве) под елитизмом „гумачи“ фаворизовање и одабир елите на штету већег броја.⁷

Израз елита употребљен у једнини или множини, заједно са бројним изведеницама елитни, елитистички, елитизам, најчешће се употребљава у знак неодобравања или одбацивања. „Елитизам, елитистички, елитни (са детерминантом или без ње), то су у исти мах речи обојене негативним, односно депресијативним конотацијама“ (Govanni Busino, 1922., р.4). Оквалификовати данас неки пројекат као елитистички углавном значи дисквалификовати га. Назвати некога елитистом значи сумњати у основаност његовог става. Претерано би било у тој речи гледати увреду, али је у сваком случају реч о ласкавом изразу који ослобађа од сваког даљег објашњења.

Управо та појава је недавно навела белгијског социолога и публицисту Клода Жавоа (Claude Javeau, 2002., р.82-83) да у једном свом памфлету иронично затражи за елиту статус заштићене мањине (свесно је угушена и ствара се амбијент у коме се не може развијати јер је тако лакше поробити народ: помоћу дуга, манипулација и мача; популистичка и оптуживачка атмосфера). Није довољно само констатовати да је према појму елита завладала одбојност. У наше доба у нашим друштвима која би хтела да буду демократска, једнакост је вредност која преовлађује. Егалитаризам је до те мере ухватио корене у нашем духу да се једнакост у било ком случају унапред прихвата као правична, док је неједнакости потребно оправдање. Веома раширени, егалитички захтеви заснивају се на трима начелима, делимично противречна у својој двосмислености:

– прво начело је заслуга: има за циљ једнакост у поступању, а захтева одговарајућу награду према стеченим заслугама.

– друго начело је расподела: подразумева разумно задовољење оних потреба за које се сматра да су прихватљиве у датом друштву, у датом времену.

треће начело је солидарност: односи се на очување друштвене повезаности коју претеране неједнакости доводе у опасност.

Начело општег задовољења потреба које се сматра „нормалним“, заједно с начелом очувања друштвене повезаности, намеће оцењивачке критеријуме који потичу из логике друштвене уравниловке.⁸ Та начела немају никакве сродности с појмом о извесној елити која се издваја из масе. Начело правичне расподеле према заслуги делом припада су-

⁷ Наведени пример се односи и на образовање које пати од елитизма.

⁸ Уравниловка (руски *уравниловка*) – систем подједнаке расподеле произведених добара или оствареног дохотка међу учесницима производње, без обзира на њихов индивидуални допринос или положај и одговорност за постигнуте резултате. Негативан ефекат уравниловке је губитак мотивације, гушење иницијативе, иновације и стицања знања, као важних чиниоца друштвеног развоја.

протној логици. На њему се заснива схватање о меритократији које се сасвим може измирити са схватањима о изврсности и схватањима најбољих. Да би се и даље слагало с егалитаристичком осетљивошћу, начело заслуге укључује још и једнакост у почетним приликама – којој се може порицати да се икада истински остварује, с обзиром на механизме друштвене репродукције који се доказују, чак и помоћу социологије.

Упорно постојање привилегија које се стичу рођењем, храни нове и нове расправе о неопходном установљењу поступака чија би сврха била укидање раскорака између прокламоване једнакости и констатованих неједнакости. Идеја одабирања на основу успеха или заслуга увелико се обезвређује уколико успех одвојимо од заслуга. На тој тачки сам појам елите постаје сумњив. Појмови као што су изванредност и истакнутост, познатост и ауторитет, углед и моћ, испреплетани су и супротстављени у току изучавања у „социологији елита“.

Елита ће се представљати час као чиста категорија међу друштвеним слојевима, час као мањина свесна својих вредности и својих интереса, а час као еуфемистички синоним за „владајућу класу“. Теорија елита представља се или као замена за теорију класне борбе или као њена добродошла допуна, или пак као идеолошко оруђе за неутрализацију марксистичке и неомарксистичке мисли. Свако друштво, емпиријски посматрано, садржи једну или више категорија особа које себе сматрају, или које други сматрају, за припаднике неке елите, у друштву као целини или, напротив у некој посебној области деловања. Из тога проистиче велика разноврсност теоријских перспектива и методолошких усмерења у којима треба размишљати шта је то што разграничава по ширини и по дужини. Велики проблем и предмет многих спорова представља питање хомогености или хетерогености владајуће класе. С тог полазишта није свеједно да ли ћемо употребити једнину или множину – елиту или елите.

Према теоретичарима званим „плуралисти“, групе које се истичу својим положајем налазе се у свим областима живота, све до управљања активностима у доколици.¹⁰ Такве елите, разноврсне колико и сама модерна друштва, чине исто толико могућих интересних група. Под извесним околностима неке од њих се могу успоставити као инстанце које конкуришу владајућој елити. Мноштво схватања и гледишта је довело до бројних покушаја рашчишћавања у облику више или мање разрађених класификација и типологија које се позивају и на субјективне и на објективне критеријуме. Све елите могу бити предмет различитих судова, а њихово сопствено осећање припадности не мора да се подудара с репутацијом коју су јој доделили елементи изван ње. Владајућа елита, исто као разне утицајне групе, регрутује се према модалитетима веома различитим, а у зависности од режима и времена у ком се регрутује. Све се елите подједнако понављају или преобличавају, што доводи до процеса под класичним називом „циркулација“ и „репродукција елита“. Ови се процеси опајају у свим областима и на свим нивоима друштвене стварности, али тек на нивоу глобалних друштава имају значајнију улогу ако је реч о елити као владајућој класи. Селекцијом, репродукцијом и циркулацијом елите, треба се бавити на правилан, плански и организовани начин.

⁹ Употреба стила који ублажава и улепшава, када се уместо правог израза за нешто непријатно, страшно, ружно или рђаво употреби блажа реч, понекад и супротног значења.

¹⁰ „Свако време има своје елите и све елите имају своје време.“

Термин елита је вишезначан, користи се као језички израз за више појмова, за једину и множину. Једнина и множина се често, али не и редовно, поклапају с разликовањем између изванредности и истакнутости. Говорећи о елити у једнини, то значи да оне који су најбољи у својој области деловања треба супротставити просечним особама, онима које нису лишене дара, али које се ни по чему не разликују од масе себи сличних. Испод тога се назире став о мање или више прецизној дихотомној опозицији између масе и оних који се издвајају (штрче) из мноштва. Врло често је реч о области управљања јавним пословима. Израз елита употребљен у једнини биће, дакле, синоним за руководећу или управљачку елиту. У зависности од случаја, означаваће сфере које припадају влади, високој администрацији, политичкој класи или, шире узев, све оне личности које, с разлогом или без њега, остављају утисак да отворено или прикривено учествују у доношењу одлука везаних за живот државе и међународне односе. Такво изједначавање елите с управљачком елитом може да стекне два различита значења. Може подржати уверење да они који стоје на командним и одговорним местима заиста представљају најбоље, односно да они више него остали располажу квалификацијама подесним за обављање функција којих су се прихватили. У том случају, употреба израза елита исто је што и неизражено правдање састава руководећих кругова: они који управљају стварно су најподеснији за управљање, а зато што су најподеснији, зато и управљају.

Изједначавање између елите и управљачке елите заснива се, такође, на још једном схватању, блиском, али различитом. Оно може бити изведено из осећања да чланови управљачке елите у највећој мери располажу извесним обдареностима, али да су мање значајне способности за управљање, а више одлике које омогућавају приступ горњим нивоима у државном апарату. Суд о овим личностима више не укључује помисао на компетенцију која би стајала изнад просека, него помисао на изузетне способности да се пређе пут у оквиру хијерархије.¹¹ У том другом случају (схватању) дијагноза друштвено – политичког система у целини допушта давање предности појму изванредности у некој области, или, напротив, помисли на спретно манипулисање.

Када се послужимо изразом „елите“ у множини, ми чешће подразумевамо личности које се налазе на истакнутим местима на различитим пољима деловања. То наравно не искључује изванредност, али се нагласак ставља на стечене положаје и функције које обављају. Употреба множине наглашава стварно стање или укупно мишљење о разноликом друштву и плуралистичком режиму, насупрот свакој релативно хомогеној друштвеној целини. И овде у основи постоје два прикривена схватања између којих треба правити разлику. Могу се подразумевати елите које се такмиче око истог циља, или, напротив, различите специјализоване елите које делују у различитим областима.

На бази синтезе сазнања бројних аутора, Бусино (Busino, 1922., р. 4) каже да реч елита има чисто значење, „оно које означава мањину која у одређеном друштву, у одређеном тренутку располаже угледом и привилегијама које произилазе из природних квалитета цењених у друштву (нпр. раса, порекло итд.) или стеченим

¹¹ Понекад се због тога дешава да бројне привилегије које су у потпуној несразмери са знањем, образовањем, резултатима и другим друштвено прихватљивим облицима понашања, амнестирају припаднике ове елите од обавезе да уче и раде на себи и гурају их у поданички однос према политичкој елити од које у потпуности зависе и која их је подржала у процесу уласка у конкретну елиту.

квалитетима (култура, заслуге, способности, итд.)“). Lasvel (Lasswvel, 1965., р. 4-5) је, пре Бусина, предложио да се елита изражава врло уопштеним изразима, помоћу утицаја: „Ако је утицај подједнако расподељен, сваки учесник у некој ситуацији припада елити. Уколико је неједнако расподељен, онда се најутицајнији квалификују као елита“. Патнам (Putnam, 1976., р. 2-5) са своје стране процењује да одговор на питање „ко управља“ или „ко влада“ посредно омогућује да се одреди елита, као и да се она локализује али пресудни критеријум по његовом мишљењу јесте моћ.¹² Неки људи имају већу моћ од осталих, па већ по томе представљају елиту. Овај критеријум се посебно примењује на политичку елиту, али има и ширу примену.

Нејдел (Nedel, 1990., р. 414) пак сматра да бар три различите групе могу сачињавати елиту:

- група чије се супериорности заснивају на стеченим квалификацијама и специфичним обдареностима;
- група традиционалне супериорности која не мора ни у чему бити специјализована;
- група која представља расадник сваковрсних квалификација и талената.

Уопштено узев, разни покушаји да се дође до дефиниције показују немогућност, намерну или последичну, да се све употребе израза елита окупе у збијену и свеобухватну формулу. Парето (Pareto, 1902., р. 56) уводи општу дефиницију која се заснива на идеји изврности у било којој делатности.¹³ Бодовање изврности заснива се на поређењу успеха у извођењу, те појам елита у овом врло уопштеном значењу добија смисао тек у оквиру неке одређене делатности. У том смислу дакле могу постојати само елите.¹⁴ Из цене извођења искључен је суд о вредности (нпр. превагранти, политичари, песници, научници). „Те елите немају ништа апсолутно; постоји елита међу разбојницима, исто као елита међу свецима“ (Pareto, 1902., р. 56).

Код Парета (Pareto, 1902., р.8) постоји и једна сужена дефиниција елите заснована на дихотомном поједностављењу друштвене хијерархије, у којој се елита изједначава с друштвеном класом. Ако се људи распореде према степену утицаја и степену друштвене и политичке моћи добиће се два слоја: доњи слој (класа) који је стран елити и горњи слој који је елита. Ради изучавања друштвене равнотеже нужно је поделити елиту на два дела (Парето): управљачка елита (они који посредно или непосредно играју истакнуту улогу у управљању) и остатак елите (елита која не управља). Ова друга сужена дефиниција елите (изједначавање с друштвеном класом) која се добро слаже с употребом елите у једнини је вишедимензионална, те уочавамо и друге критеријуме осим изврности. Парето тврди да се може нацртати крива распоређености људи „размештених по слојевима у складу са богатством.“¹⁵ Та кривуља распоређености у складу са богатством представља илустрацију идеје о класи. Она произилази из „извесног прилично великог броја особина, добрих или лоших, које укупно

¹² политичка, друштвена и друге моћи ¹²

¹³ једнострано схватање елите

¹⁴ Расподела памети и богатства нпр. не иду заједно. “Формирајмо, дакле, класу оних који показују највећи успех у својој грани делатности и назовимо ту класу „елита“. (Pareto, 1916., р. 2031)

¹⁵ Такође тврди да би се иста крива добила и размештајући људе по слојевима у складу са другим одликама (интелигенција, музичка, песничка или књижевна надареност, моралне особине и сл.).

доприносе успеху оног појединца који иде за богатством, или који богатство чува ако га је већ стекао. Тако долази до делимичног подударана богатства с једне стране, с утицајем и политичком и друштвеном моћи с друге стране.¹⁶

Под претпоставком стабилне друштвене равнотеже, утицај, политичка и друштвена супериорност ослања се на изванредан облик изврсноности: већина појединаца која припада елити чини се високо обдарена особинама које обезбеђују утицај и моћ, при чему те особине подлежу позитивном или негативном суду. До доличног места у оквиру одређене класе не долази се „полагањем испита“ већ се долази кроз процес социјалне репродукције путем изврсноности и на друге начине („налепнице и етикете“¹⁷) који увек не зависе од личних квалитета појединаца. Тако међу управљачком елитом налазимо „оне који носе етикету политичких функција извесног ранга“ али налазимо и оне који су „неизбежни изузеци“ који су успели да се прогурају међу оне прве, немајући квалитет с етикетом која им је додељена.¹⁸ Ти изузеци показују да се појављују и други критеријуми односно комбинација више критеријума¹⁹ осим изврсноности, откривајући нестабилност друштвене равнотеже. У многим областима људске делатности „етикету непосредно стиче сваки појединац“. Што се елите тиче, напротив, „један део етикета је наследан, на пример, богаташка.“²⁰ На тај начин богатство, рођаци и пријатељи су такође од користи помажући да и онај ко не заслужује – стекне етикету елите уопште, а посебно етикету управљачке елите“. (Pareto, 1902., p. 8)

Могуће је успоставити извесну логичку везу између прве дефиниције и друге, усредсређене на поделу елита/неелита. Сам појам елите, без обзира да ли се заснива на изврсноности или истакнутости погађа осетљивост извесног броја наших савременика. Исти социјални узроци производе иста психосоцијална дејства. Сложаност друштва својствена модерном времену изазива диференцијацију положаја и функција, а то пак изазива бројне асиметрије власти. Захваљујући дејствима разних система, већ само постојање организације постаће извор социјалних разлика и неједнакости, вољних или не. Власт доноси привилегије и нуди начине да се оправда постојање тих привилегија. Дешава се да друштвени поредак доживи поремећај, да извесне привилегије нестану и да категорије привилегованих почисти историја, али пре или после, привилегије се поново рађају у новим облицима, у корист других личности и с другачијим оправдањима.

Свака друштвена целина, без обзира на величину, подразумева појединце који руководе и остале који се мање или више послушно подређују добијеним директивама. Демократским се може сматрати онај режим који се заснива на слободном такмичењу елита за добијање народних гласова. Класе зване вишима обично су и најбогатије. Те класе чине елиту, односно аристократију.

¹⁶ Класе зване вишима обично су и најбогатије. Те класе чине елиту, односно аристократију.

¹⁷ Нпр. етикета адвоката.

¹⁸ Чиниоци који подстичу „неизбежне изузетке“ доводе до правог одступања у извесној хијерархизацији која се искључиво заснива на висини (нивоу) извођења неке активности (посла).

¹⁹ Тако се дешава да се, нпр. захваљујући олакшаном приступу одређеним ресурсима и медијим у управљачку елиту али и у друге елите позиционирају људи који немају адекватан квалитет. Други критеријуми односно комбинација више критеријума.

²⁰ Онај ко је наследио велику имовину бива лако биран за сенатора у оним земљама у којима се посланик бира плаћеним гласовима.

Саме елите могу се сматрати демократским ако приступ у њих није превише отежан и ако су подређене механизмима контроле. Међутим, и кад се бројне препреке уклоне, приступ елити није никада изједначен: појаве друштвене репродукције великим делом чине једнакост могућности илузорним. Иначе, већ самим чином поверавања власти изазивају се неједнакости. Те неједнакости чине веома неизвесним стварне могућности контроле. Уживаоци неједнакости, препуштени себи, свесно или несвесно теже да поверавање власти преобрате у господарење, да делегирање претворе у доминацију.

Догађа се и да се неко нађе у положају доминације без своје воље. Каже се да власт квари људе, а да апсолутна власт коју контра снаге не држе у равнотежи – апсолутно квари. Уколико потраје она постаје феномен везан за људске односе и стиче извесну легитимност²¹ која произилази искључиво из, у најмању руку прећутног прихватања господарења од стране оних којима се господари. Могуће је уочити извесне елементе форме или структуре који су исто толико принудни у људском деловању, без обзира какви су иначе циљеви учесника. Облици колективног деловања отуда намећу извесну логику, независно од правдања идеолошког или доктринарног реда којима се препуштају они којих се то тиче. Тиме се објашњава парадокс „неумољивог закона олигархије“.²² Организације које су подређене егалитаристичком друштвено – политичком пројекту постају све мање једнаке у свом унутрашњем функционисању, не због тзв. људске природе која баца у очај, него због организационих стега и дејства структуре које је немогуће неутралисати: пораст, диференцијација, хијерархизација. Може се, у неку руку рећи: „Што се више мења све је више исто“.

Да би се појам елите могао наметнути без устезања и да би се могла прихватити подударност између истакнутости и изврности, потребно је сагласје с извесним начелом легитимитета,²³ које се обезбеђује створеном идеологијом, вољом и способношћу елите да се врши власт²⁴ (одржавање усагласности о начелу легитимитета обезбеђује истакнутост једној категорији појединаца сматраној за елиту, у разним областима.²⁵ политичка и управљачка елита, војна елита, пословна елита, елита у култури и уметности, елита у образовању, елита у науци, елита у комуникацијама, спорту итд). Уз јасно изражену вољу за истицањем, елите показују и тежњу ка ексклузивности. Више чинилаца утиче на приступ елити (без обзира да ли су затворене и отворене групе; признате или самопрокламоване), чак и онима који испуњавају услове. Пре свега, постоји механизам дистинкције који ће учинити да „мој изглед зависи од тога колико се ја разликујем од већинских категорија“. Ако би се

²¹ Легално значи да је нешто на закону засновано, а легитимно се односи на поступке који се повлаче на основу закона. Ако нешто није легално, не може бити легитимно. Примарна је легалност, а легитимност проистиче из легалности.

²² Олигархија је облик владавине у којем се власт налази у рукама мањег дела становништва, које свој супериорни положај обично дугује пореклу, материјалном богатству, војној снази, безобзирности или политичком утјецају. Неки политолози вјерују да су сви политички системи, без обзира како се називали, по природи олигархије.

²³ Исто као ²⁶

²⁴ Тиме се обезбеђује преживљавање елита.

²⁵ Различитост начела легитимитета.

елити могло приступити сувише лако, опала би симболична вредност припадности. Други разлог може бити тежња да се економске²⁶ и друштвене предности којима располаже мањинска група не расипају дарезљиво.²⁷

Следећи разлог је бојазан да ће се начин живота и облици друштвености, као и апанажа извесне мањине, променити самим законом броја. Највећи степен ексклузивности сусреће се у елитама које показују извесне особине типичне за касте: хијерархија, баштињење, одбојност, што временом почиње да шкоди тим елитама које се не прилагођавају новим реалностима.

Судови о руководећој или привилегованој мањини, засновани на постигнућу (*performance, achievement*), односно на карактеристикама које је појединац стекао, супротстављају се судовима заснованим на приписаним или наслеђеним (*ascribed*) карактеристикама које не дугују ништа напору самог појединца. Истакнутост се може без много логичких тешкоћа повезати с елементима који се приписују зато што су пренети наслеђем. За узврат, изврсност²⁸ се непосредно постиже искључиво личним постигнућем. Да би се претпоставка о изврсности приписала некој друштвеној категорији истакнутој по пореклу, морало би бити могуће убедљиво доказати да су се особине по којима су се преци истицали пренеле с колена на колено и да још увек одликују наследнике. А кад је стварно преношење изврсности постало сумњи-во, сама легитимност истакнутог положаја доведена је у питање.

Дакле, истакнутост се традиционално заснива на неком стеченом или приписаном својству односно својства на којима се темеље претензије на статус елите, могу бити „стечена“²⁹ или „приписана“ (*achieved vs ascribed*). Супериорност извесне категорије појединца може бити прећутно призната у осталом делу становништва, а да то не изазива никакве друштвене потресе. Истакнутост заснована на приписаном својству којим се претендује на приступ елити може бити прихваћена или одбачена. Ако се истакнутост осигурава неким стеченим својством: способност, образовање, домишљатост – услов за приступ елити помоћу имитације постоји бар у начелу. Временом долази до извесне динамике стратегија успостављене елите и кандидата за улазак у елиту, а што се више тежи ексклузивности елите то ће и број препрека на том путу бити већи. Временом може доћи до развоја танане дијалектике између онога што припада знањима и квалификацијама и онога што припада друштвеним способностима – сналажљивост, спретност, пристојност. Одређене анализе које теже да остану на пољу аксиолошке неутралности, кад је у питању претензија на статус елите, иду у два смера: Даје се предност личним особинама чланова елите или кандидата за улазак у елиту где се сматра да је руководећа елита обавезно састављена од појединца који располажу квалитетима неопходним за *leadership*, који варирају сходно околностима и добу. Особине које се траже од елите бивају подређене захтевима међуодноса и настају као њихова последица. Ставља се нагласак на начине органи-

²⁶ При томе се заборавља да смо на свет дошли без ичега, одлази се са њега без ичега (задње одело нема џепове) а у међувремену се људи немилосрдно отимају и сукобљавају око тога „чије је нешто“.

²⁷ Посебно у земљама где су друштвена имовина и капитал опљачкани и незаконито присвојени од стране друштвено неодговорне мањине.

²⁸ Из оцене извођења искључен је суд о вредности. Те елите немају ничег апсолутног. Постоји елита међу разбојницима као и елита међу свецима. (Pareto, 1902., p. 56)

²⁹ Нпр. етнос, раса и сл.

зације којима се помаже настајање елите. Свака елита располаже облицима организације или организационим способностима који јој омогућају да се наметне неорганизованом већини. Организационе потребе се веома разликују од друштва до друштва. Разлика између изврсности и истакнутости је општеприхватљива, а такође и констатација о постојању положаја друштвене супериорности.

Нека сазнања теорије елита

Термин елита, према наводима Тома Ботомора, потиче из XVI века када се у Француској употребљавао у двоструком смислу као ознака за избор и као опис робе изузетне финоће, да би се касније њена употреба проширила на примену за означавање виших социјалних група и ударних војних јединица.³⁰ Оправдано се сматра да су за заснивање теорије елите најзаслужнија два аутора – Gaetano Mosca и Vilfredo Pareto. Pareto је први употребио термин елита, али је Моска први у модерно време формулисао основни принцип елитистичке теорије о подели друштва на политичку или владајућу класу и на класу оних којима се влада. Ова два Италијана спадају у најзначајнија имена политичке социологије у време њеног формирања као научне дисциплине, дакле крајем XIX и почетком XX века. Парето ће остати упамћен у друштвеној теорији, а понајвише у политичкој социологији, првенствено због увођења концепта и термина елита и због формулације закона о циркулацији елита. То је закон који представља једну од базичних теорема у његовој политичкој социологији. Већ у полазној поставци Парето одбацује сваку хомогену слику друштва као мит и нуди релативно просту биполарну поделу на елиту и масу. Елиту сачињавају јаки људи, индивидуе високих способности и јаких карактера. Она се дели на два дела. Први део сачињавају управљачи, дакле они који директно или индиректно имају важну улогу у манипулацији политичком моћи, и тај део Парето назива владајућа елита (*governing elite*). Други део или невладајућа елита (*nongoverning elite*) је састављен од способних људи који нису у позицији власти. За разлику од класичног елитизма који је настао у критичном односу према марксизму и парламентарној демократији, нови елитизам настоји да уважи неке нове чињенице до којих је дошло током XX века у погледу промена у својинским односима, организацији све сложенијег друштвеног и политичког живота, као и с обзиром на ширење универзитетског образовања, успон нових медија и слично.

Успон нових медија, а посебно телевизије и интернета, као и промене у животу модерних друштава и савременог човека, довеле су до стварања једног посебног друштвеног слоја који има како националне тако и глобалне димензије, и који се састоји од познатих јавних личности из света спорта, глуме, музике, политике, бизниса, а који се обележава једним збирним термином „славни“ (*„celebrity“*). Разумљиво је да се, с обзиром на ниво територијалне организације, елите могу делити на локалне, националне, регионалне и глобалне. Такође је, само по себи, јасно да се, с обзиром на различите области, могу разликовати политичке, привредне, војне, образовне, научне, финансијске, црквене и друге елите. Наравно, неке од њих могу бити ксенофо-

³⁰ Botomor Tom, *Elite i društvo*, Mediteran Publishing, Novi Sad, 2008, str. 15.

бичне, ауторитарне, манипулативне и ратно оријентисане, а друге космополитске, продемократске и мирнодопски усмерене, истински посвећене решавању горућих проблема својих заједница и човечанства као целине.³¹ Ова подела подразумева два различита погледа на преовлађујуће односе у модерним друштвима. Најчешће одређење појма елита је да су то људи који заузимају највиши ранг у друштву или нацији.

Елиту карактеришу велики мисаони хоризонт, морална чистота, јавно деловање, активност и иницијатива, штити јавни (национални) интерес, принципијелност, упорност, истрајност и борбеност, веродостојност. У складу са тим, под елитама би могли подразумевати и одређену и специфичну „изврсноћ“ која омогућава појединцу афирмацију и истакнутост. Али, намеће се питање да ли је специфична „изврсноћ“ једини и довољан разлог који би директно доводио до истакнутости. Да ли су ниво образовања, компетенције појединца, његова култура, довољна „изврсноћ“ у нашем друштвеном систему, систему вредности на макро и микро нивоу? Дакле, у нашем друштвеном миљеу се под „изврсноћу“ често подразумевају особине као што су снажљивост, дволичност или конформизам. Питање које се намеће може гласити: да ли термини „елита“, „елитистички“, или „елитизам“ имају позитивну или негативну конотацију?³² У основи интерпретације италијанског филозофа, социолога и економисте Вилфреда Парета, једног од суоснивача економије благостања, је веровање да су људске индивидуе рођене са различитим способностима, а да током живота стичу различите вештине и склоности. Према његовом мишљењу, у сваком друштву постоје класе и самим тим је друштво хетерогено у менталном, моралном, физичком и културном аспекту и та чињеница помаже у одржавању друштвеног баланса и организације. Неки људи су талентованији од других и они би створили идеалну елиту или „класу људи који имају најбоље резултате у свом подручју рада“. Елита је, по његовој дефиницији, мала група људи која је успела доћи на више нивое у професионалној хијерархији, у разним сферама активности.³³

Деловање и капацитет елите

„Дефиниција елита подразумева појединце или групе који захваљујући моћи или утицају доприносе историјским чиновима неког колектива, било одлукама и идејама које преузимају или осећањима које изражавају и симболизују“ (Gay Rosher). Величина људских дела не зависи од цене ципела које носите, ауа који возите, чина или звања које имате, од ресурса којима располажете, већ од ширине и оштрине мисаоног обухвата, од могућности да сагледате целину, од ваших тежњи и вашег мисаоног потенцијала. Томе у прилог говори чињеница да коме није дат велики мисаони опсег, тај неће имати довољно духа да се прихвати великог дела. Пракса показује да комбинација малог мисаоног обухвата и великих ресурса доводи до рушилачког ефекта.

³¹ <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/01/FPN-Godisnjak-2011-FINAL-za-sajt.pdf>

³² Недимовић Тања, Прегледни рад „Структура мотива постигнућа, даровитост и друштвена елита“ Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“ Вршац, 2009., стр. 377.

³³ <http://www.treci.ba/misljenja/o-vilfredu-paretu-i-transformacijama-vladaju%C4%87e-elite>

Елита су људи који су способни да кажу: „Моја земља је – моја породица“. Људи способни и усмерени за дела која нису везана за личну корист. Људи са великим распонем мисли, који размишљају у глобалним оквирима³⁴ и који мисаоно оперишу са великим категоријама. Људи који се не понашају као једнодневни лептири (лептири који живе један дан) на броду који тоне. То су људи отвореног ума (ум је као падобран – функционише само кад је отворен). Људи широког и отвореног ума, теоретичари и прагматици, са визијом³⁵ и стабилним тачкама ослонца око којих развијају своје идеје и покушавају да усмеравају друштвену енергију. То су људи који чувају и развијају националну културу и језик, који јачају патриотизам. Елиту чине људи који се боре против моралне деградације друштва и који се не уједињују око личних већ око заједничких интереса, људи који нису одсечени од религиозних и културних корена, код којих није нестао појам о поштењу, савести, отаџбини, дугу, патриотизму.

Елита се залаже за јачање институција система, а не за јачање деспотског система управљања.³⁶ Деспотски систем прави поданике, поданици нису слободни људи, а стваралаштва нема без слободе. Они раде на стварању здраве средине, а не на проналажењу лекова за лечење болести у болесној средини. Елиту чине пробуђени појединци који се баве узроком, а не последицом тј. „рупом на крову, а не баром на поду“. Они се баве „пластом“, а не „иглом у пласту сена“. Елиту чине људи који негују и прате праве вредности (духовне³⁷ и материјалне), и не дозвољавају да се нација губи у историји. Елита диктира трендове развоја појединих подручја објективне стварности, али се и храбро бори за одржавање традиционалне породице која чува духовне вредности, а које се сматрају фактором националне безбедности. „Елита се издваја од других људи својом чистотом. Својим животом доказује исправност своје идеје, а својим примером показује суштину и смисао живота. Елиту остали следе јер јој верују. Елита својим жртвовањем удара темеље делу, она не влада, она служи општем добру.“³⁸ Важно је да побудимо код грађанства – становништва жељу да се постане елита“. То су људи који имају јасну представу о будућности, људи који могу усред масе задржати независност самоће, на прихватљив начин.

Задатак елите је да грађане ослободи страха и да врати поверење у људе, рад и институције, личним примером и обновом морала, делујући јавно и отворено за добробит заједнице. Тиме живот елите добија узвишену вертикалу и посвећеност. Елита, побеђује пролазност и заборав својим стварањем и делањем. Своје личне интересе елита испуњава само кроз интересе заједнице. Елита зна да пуноће живота нема без жртве. Тада се човек осећа највреднијим јер се жртвује за виши интерес. Елита зна шта су историјске обавезе и задаци – оставити иза себе дело, а то тражи посвећеност и пожртвовање. Зато не може свако да буде стваралац дела, већ само изабрана елита – људи којима је то дато – духовна елита.

³⁴ У својој делатности људи не полазе од познавања реалности, већ увек делују сагласно свом мисаоном опсегу.

³⁵ Одсуство визије искључује велика дела.

³⁶ Елита мора дати свој допринос модернизацији државне управе и локалне самоуправе и јачању улоге државе као сервиса грађана.

³⁷ Духовност чини од народа један целовити организам који је способан на високо стваралаштво и на адградњу. Уништење духовне компоненте претвара човека у интелигентну животињу.

³⁸ Елита мора дати свој допринос модернизацији државне управе и локалне самоуправе и јачању улоге државе као сервиса грађана.

То су људи који знају да уметност, наука и образовање имају културну мисију нације и не смеју да се, у потпуности, препусте захтевима тржишта и да су за њихов квалитет потребни мир, време и посвећеност, због чега се штите квалитетним системским законима. Елита не сме да дозволи да кич култура постане доминантна, јер таква култура омогућава да човек заглупи и да се сведе на економско биће које искључиво брине о опстанку, а коме треба забава ради релаксације, да би уопште дочекао сутрашњи дан. Елита не сме да дозволи да се младим људима уништи будућност кроз интелектуално онеспособљавање, не сме да дозволи да духовни живот и култура у Србији буду у депресији.

Елита мора јавно пружити отпор експерименталној примени, у нашим образовним установама, стратегија програмирања, условљавања и заглупљивања ученичке и студентске популације и моделовању перцепције ученика и студената из које се одстрањују моралне, психолошке и перцепцијске препреке друштвеној промени и уласку у потпуно ропство. У тешким временима за друштво и у временима великих организационих промена, улога елите је огромна у спречавању пада морала и прављења од људи аморфне масе која се са једне стране мири са било којим организационим решењем, а са друге стране пружа отворени или прикривени отпор свакој промени. Ако, уз помоћ елите, сачувамо националну културу, имаћемо традицију; ако имамо традицију имаћемо нацију, а ако имамо нацију имаћемо државу.

Нагомилано искуство и друштвена одговорност обавезује елиту на одмереност у изјавама и опрезност у давању савета. Елита мора помоћи да из хаоса градимо систем, а спречи да системом покривамо хаос. Не сме дозволити да постанемо поражено друштво.³⁹ Елита не сме дозволити да Србија постане земља у којој се у свему касни, а само умире пре времена. Мора да спречи развој система који убија здраве делове друштва – људе⁴⁰ који стварају нову вредност, спречи поприлично распрострањену производњу апсурда и увођења друштва у анархију и омогући стварање уређеног система са јаким институцијама. Елита мора да доприноси стабилизацији укупног стања,⁴¹ да осуђује континуирано и јавно „промовисање“ разних афера, перманентну производњу „ванредног стања“ за шта се користе и перманентни „непријатељи“. Елита мора бити што више имуна на разорно дејство страха и лажи.

У мењању стања на боље потребно је да и елита ради на себи, да пројектује стратешку визију, да осећа будућност и схвати потребне акције да се она оствари. Елиту одликује супремација инстинкта „самовредновања“ над инстиктом „самоодржања“ и на њој су базирани мотиви свих њених побуда. То су људи који су спремни да се одрекну живота ради своје части, а не части ради живота. Елита је снага која даје тон друштву, људи чији се оријентир налазе ван граница видљивог света,

³⁹ Поражено друштво, фрустрирано у дубини националног ктива, тешко ће хватати корак са животом у 21. веку, са животом у модерном свету, у Европи. Тамо где припадамо.

⁴⁰ Човек је свесно, мисаоно, емотивно и рационално биће, које има своје жеље, интересе, живот у организацији и ван ње. Етички принципи који се примењују у управљању људским потенцијалима су: поштење, правичност и достојанствен третман појединца. Етичко понашање подразумева поштовање принципа заснованих на систему вредности одређене социјалне групе чији је циљ опште добро, под којим се подразумева усклађеност интереса и циљева појединаца и организације.

⁴¹ Поред осталог смањење броја разних савета и привремених тела односно група формираних по задатку. Стратешке ствари треба да раде стабилна тела (органи државе).

људи којима страх од смрти не умирује амбиције. Елита негује, чува и развија образовни систем и здрав систем вредности. Пракса потврђује да ниједна категорија елите нема потенцијал да управља свим сегментима друштва, што продукује штету за сваку конкретну елиту али и за колективитет. Потребно је пуно међусобних разговора, договора, извлачење најмањег заједничког и консензуса, елита (све категорије) око заједничких циљева, усмерено на развој и напредак нације. Све елите, због угледа, привилегија, утицаја и моћи којима располажу, морају спречити и умањити разне националне поделе⁴² и уложити више напора на хомогенизацији и оздрављењу елита, а затим и на оздрављењу и на хомогенизацији нације. Јачање духовности и духовно јединство сваке нације почива на њеном историјском памћењу, па зато да би тог јединства било, елита мора помоћи да нација упозна своју праву историју⁴³ и да се прошлост прихвати цела, тако да се ништа из ње не избрише, ништа не одбацује и да јој се ништа не додаје. Мудрост једног народа се управо и састоји у томе да се у тешком тренутку превазиђе све лично и партијско и да се свако осети као део целине. Та способност⁴⁴ која је својствена српској нацији се мора унапредити. Велике турбуленције у дубљим слојевима колективне свести српског народа (упозоравајући знаци времена) могу произвести велике последице, зато је важно да елита овлада овим сазнањима и да појаве адекватно усмерава. Духовна питања су веома велики покретачи људске енергије.

Људски мозгови су повезани са мозговима духовних људи са јаком можданом емисијом, а сви мозгови на планети су умрежени попут интернета, што може синергијом произвести (инжењеринг) веома велику енергију. Управљачка елита мора бити историјски одговорна, изаћи из предполитичког, фолклорног стила и ући на терен модерне политике, такве каква је, а не онаква каква ми мислимо да треба да буде. Мора се изаћи из мита и ући на поље сусрета политичких концепата који нас стављају у релације са окружењем (суседима) ближим и даљим и своде на нашу истинску меру, освешћују и усмеравају у дугорочној заштити виталних националних интереса. Мора се ставити крај на дуготрајно смишљене и врло интензивне манипулације људима и „парату у три броја већем оделу“ у коме мислимо да смо много лепи и паметни, и потпуно невини у сваком случају. Скок преко те психолошке границе ослободиће нас фрустрација и комплекса, од терора завере са којим смо жи-

⁴² Мера у којој су људи поцепани на јавне и приватне личности на апстрактног грађанина и приватног човека (конкретног) рефлектује мере општег цепања друштвеног јединства и индикатор је дубоких конфликтних ситуација у друштву као целини.

⁴³ Елита не сме дозволити да наш народ постане жртва разних глобалних манипулативних игара. Национално обојена елита не сме да дозволи да други центри моћи обликују свест, историју и менталитет нације у правцу којим се ниподаштавају национални интереси и вредносни систем и све подређује идеји глобалног колектива (експерименти државе без идеологије и друштва без државе). Мора да се ограничи – смањи програмирање свести маса, манипулисање емоцијама и разумом, контрола јавног ума и свесна и интелигентна манипулација навикама и организованим мишљењима маса, заснована на разумевању менталних процеса човека (појединца) и друштвених образаца маса. Мора спречити контролу начина на који људи мисле, осећају и перципирају стварност. Елита не сме дозволити да наш народ постане жртва разних глобалних манипулативних игара.

⁴⁴ Захваљујући тој способности успели смо да преживимо невоље и искушења у претходном периоду а помоћи ће нам и да их преживимо у временима која су пред нама и да без обзира на све останемо тачка импакта, у ширим размерама (зато утицај према нама испољавају и исток и запад).

вели и објашњава и дефинише релације на терену реалне политике.⁴⁵ Елита се мора јасно и видљиво дистанцирати од квазиелите која народ збуњује, забавља, замајава и одвлачи од суштине живљења, претвара у аморфну масу,⁴⁶ обесхрабрује и слаби му развојни потенцијал.

Селекција, репродукција и кружење елите

Елита се не одабира него се појављује из процеса друштвеног преображаја, док нове вредности долазе да послуже као темељи моћи.⁴⁷ Србији је потребна нова елита, не инфицирана, посебно образована (у заштићеној атмосфери). Људи, школовани и васпитани,⁴⁸ професионално компатибилни са светом и морално утемељени на начелима поштења и пристојности. Подразумева се да елита, поред ауторитета који извире из живота и чињеница, мора да има и власт да би могла у пуном спектру одговорности да правилно моделује опште добро (у националном интересу) и да се бори за њега.

Елита у војној области мора да делује да, млада на отаџбинском плану делом поколебана, покољења, као и недовољно отаџбински образована интелигенција, кроз аутентичне примере мишљења и деловања из наше историје, стекну важна сазнања о нашем специфичном поимању отаџбине и отаџбинског и за отаџбину врло разноврсном корисном деловању на веома широким пољима и да боље схвате зашто се за отаџбину мора борити и како (и духом и мачем). Национално освешћена, друштвено емпатична и друштвено одговорна елита је, после низа лекција, схватила да се њива не брани на међи, српство на Дрини, а Србија на Купи и офанзивно креће у позитивна умрежавања на глобалном нивоу, водећи рачуна о свом националном интересу. Морамо покренути процес окупљања и преформатирања „елите“ у правцу формирања уистину национално мислећег руководећег слоја и створити концепт који ствара људе високих моралних и културних вредности.⁴⁹ Од највиђенијих људи (елите) очекује се да не буду ретроградни, већ да предводе или бар да дају несебичан допринос напретку система одбране и нације.

Без потребе да се уопштава, видљиво је да се нашој елити управо у важним и судбоносним тренуцима за земљу често догађају неки поступци који нису добри за целину:

– на једној страни што – слепа за промене – тврдоглаво држи старих митова и исто тако старих предрасуда;

– на другој страни што – без икакве критичности и макар мало самосвести – прихвата наметнуте туђе обрасце, не питајући се да ли су нам од користи или од штете.

⁴⁵ Свакако, то ће утицати неповољно на носиоце хистеризације нације, изолације, предполитичког фолклорног стила и носиоце манипулације, али друштвени тренутак тражи већу националну одговорност, консензус и нове некомпромитоване, кредибилне управљачке друштвене снаге.

⁴⁶ Гушећи код људи оригиналност, иновативност и полет.

⁴⁷ Koenen-Iter Žak, Sociologija elita, Clio, Beograd, 2005, str. 132.

⁴⁸ Васпитање се, највећим делом, стиче у породици, а образовање учењем; са племенитошћу се рађамо, а осетљивост (људска) се стиче образовањем.

⁴⁹ У Војној академији, на студијском програму „логистика одбране“ за кадете тог, али и других студијских програма три године је реализован пројекат: „Развој људи високих моралних и културолошких - вредности – српске елите у униформи“, уз учешће (без финансијске надокнаде) квалитетних предавача, остварених људи и великих родољуба.

Оном мањем делу виђенијих људи који успевају у наведеним крајностима недостаје, опет, одважност и упорност да се наметну као предводници организација и нације. Није упутно да се говори о стању нације и система одбране а да се претходно не запитамо каква нам је елита. У сваком здраво утемељеном друштву елита не би смела да се, кад наступи криза, затвара у себе, да се згража и самосажалева. Елита се мора борити против организационе климе у којој се од људи прави аморфна маса,⁵⁰ која се с једне стране некритички мири са било којим организационим решењем а с друге стране пружа отворени или прикривени отпор било каквој промени. Елита мора да инсистира на организационим и економским моделима који уважавају људску природу. Елита не ствара климу конфликта око појава које захтевају друштвени консензус. Ако је заиста елита као што јој име каже она је одабрана да би отворила очи људима (светионик) и помогла им да се оријентишу. Недостатак ефективне интеракције између вођства и следбеника створио би серију независних, некомпетентних, неодговорних и корумпираних елита које нису мотивисане да спроведу модернизацију друштва. Елита игра основну улогу посредством одлука које доноси, преко идеја које изражава и симболизује, јављајући се као један од значајних субјеката у друштвеној сфери.

Рефлексије улоге војне елите у ослобађању и усмеравању друштвене енергије уочљиве су кроз: висок ниво циљева и приступање сваком послу са радошћу и ентузијазмом; друштвени интерес и интерес система одбране изнад сваког другог интереса; поштен и домаћински однос према запосленима, националним ресурсима и својини; визију развоја система одбране; размену знања, информација и научених лекција са окружењем; јачање саборности и умрежавање кадра; давање доприноса успостављању „паметне и логистички одрживе“ одбране; неформално образовање и истрајан рад на препознавању људи са широким мисаоним обухватом који размишљају у категоријама како би дали допринос формирању српске интелектуалне елите „у униформи“ која ће умети зналачки да усмерава друштвену енергију у складу са националним и државним интересима; јачање научне подлоге система одбране; стратегија примене иновација у знању и технологији; оспособљеност кадрова и перманентан рад на себи (унутрашњи развој човека се одражава на успех у спољном свету); формално образовање запослених у циљу унапређења опште способности, стручне оспособљености и напредовања; модернизација колективне професионалне обуке засноване на синергији, континуиран рад на интелектуализацији професије официра; рад на чувању националне културе, језика, саборности и људског милосрђа и примена, само, организационо – економских модела који уважавају људску природу.

⁵⁰ Ономе што се сачувало од интелектуалне елите у овом тренутку можда пре свега недостаје међусобна солидарност, способност поимања да звоно звони свакоме и да ће сутра на ред доћи и они који - су данас спремни да се сагну лошим појавама и њиховим протагонистима. Узмимо само просветне раднике, академску заједницу или, уосталом, новинаре. Исто важи и за елиту у систему одбране. Поштено је подсетити на допринос значајног броја исправних и храбрих академика и професора отпору против појава које су водиле деградацији човека, нације и државе. Таквих има и данас, и они се оглашавају, али је јасно да се, заједно са свом преосталом интелектуалном елитом, тискају и гуше у тесном медијском простору који су медијски егзекутори оставили као неку врсту резервата за приказивање ЕУ инспекцијама.

Закључак

Главни генератор, односно главни чинилац у стварању националне свести као и стварању националне државе је управо елита, будући да оне (она) чине ону друштвену групу која је покретач укупне модернизације, али и главни стожер националних идеала.⁵¹ Идеја „дуга према народу“ даје српској (војној) елити мисионарски односно идеолошки карактер. Социологија, психологија и динамика елита (укључујући и војну елиту) су изучени и познати „критичној маси људи“. Стога је важно позната знања, искуства и научене лекције конструктивно, уз помоћ домаћих консултаната, сврсисходно примењивати у пракси.

Регрутовањем, селекцијом, репродукцијом и циркулацијом елите треба се бавити на правилан, плански и организовани начин, уважавајући и личне особине чланова елите или кандидата за улазак у елиту и начине организације којима се помаже настајање елите. Владајућа елита, исто као и друге утицајне групе, регрутује се према модалитетима веома различитим, а у зависности од режима и времена односно околности и стања у друштву и привреди.⁵² Све елите се подједнако понављају или преобличавају, што доводи до процеса „циркулације“ и „репродукције елита“. Ови се процеси опајају у свим областима и на свим нивоима друштвене стварности, али тек на нивоу глобалних друштава имају значајнију улогу ако је реч о елити као владајућој класи. Национално освешћена и високоморална елита не сме дозволити да се под утицајем разних глобалних сила због њихове личне користи намерно успоравају процес напретка нашег друштва.⁵³ Мора да учествује у стварању и презентовању стварне националне историје, а не да је живи и преживљава. Величина елите је управо у томе да међу олујним противуречностима, суровим пратиоцима и живота и историје, у мучним временима препозна изазов, а у лагодним замку.

Елита треба још више да делује јавно⁵⁴ да отвара очи нацији (светионик),⁵⁵ да указује на опасности по мале земље од либералног капитализма и тренда аутоматизације друштва,⁵⁶ стално присутног претварања људи у идеалне потрошаче страних роба и зависнике од страних валута и да спречи да Србија постане колонија страних фирми, извор сировина и јефтине радне снаге.

⁵¹ http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/5_GEM_73_Savi%C4%87_115-132.pdf

⁵² Главна карактеристика нове економије 21. века је повећање удела знања и вештина у новоствореној вредности (економија знања), а стратегије, пословни модели, компетенције и кључне вредности нису трајне већ непроменљиве.

⁵³ „Ми као врста имамо могућност да наставимо да развијамо наша тела и мозак здравом узлазном путањом, или можемо пратити западни пример последњих деценија и намерно отровати нашу популацију генетски измењеним храном, фармацеутским производима, вакцинацијама и брзом храном које требају бити класификоване као опасне, заразне дроге.“

⁵⁴ Војна елита, код нас, није довољно медијски експонирана, па је тиме и ускраћена за јавно и конструктивно деловање.

⁵⁵ Наша садашњост је у доброј мери заснована на неразумевању прошлости и отуда се често дилеме и несреће кроз коју су нација и њени појединци већ морали да прођу понављају, понекад у карикатуралном облику, али редовно с трагичним последицама. Ухваћени смо у лавиринту у којем је радикална десна струја која покушава да нас увуче у прошлост коју нам показује као неко боље стање за које се ваља борити. Увек је теже прогнозирати и откривати будућност него понављати прошлост.

⁵⁶ Оног дана кад технологија надрасне друштвене односе, свет ће добити генерацију идиота. (Albert Ajnštajn).

Разлика између изврсности и истакнутости код изучавања елита, је општеприхватљива, а такође и констатација о постојању положаја друштвене супериорности. Изврсност се непосредно постиже искључиво личним постигнућем, а истакнутост се традиционално заснива на неком стеченом или приписаном својству. Дакле, својства на којима се темеље претензије на статус елите, могу бити „стечена” или „приписана” односно наслеђена. Уз јасно изражену вољу за истицањем, елите показују и тежњу ка ексклузивности, ограничавању и спречавању уласка нових чланова у групу. Унутар сваке елите постоји хијерархијско устројство. Пракса савременог живота захтева да се заштите одређене елите, малобројне али врло важне за друштво (нпр. образовна, научна, уметничка), али и да се транспарентно (у прихваћивој мери) прати и анализира њихов рад.

Следећи концепт дијалектичког јединства општег, посебног и појединачног може се рећи да је војна елита важан и саставни део друштвене (владајуће) елите. Сходно томе треба да прихвата одређене трендове у друштву који су прошли објективан филтер науке и струке и пробу времена, али и да чува и брани традиционалне националне (државне) вредности које су издржале пробу времена.

Неопходно је да војна елита – елита у систему одбране више ради на унапређењу личних и колективних способности и темељнијој личној едукацији (формалној и неформалној) како би могла што успешније да испуни своју друштвену мисију (ширење видика, осветљавање пута и показивање пута – вођење). Врло је важно да, у временима која су пред нама, обавезне карактеристике војне елите (мањина) као и модалитети њихове селекције буду предмет континуиране стручне и научне расправе (унутрашња дебата је посебно важна).⁵⁷

Повећаном одговорношћу, планским и организованим радом и офанзивним јавним деловањем морају се створити услови да војну елиту чине, у што већој мери, изврсни а затим и истакнути, зрели људи.⁵⁸ Војна елита мора више да делује продуктивно јер се ваљан живот не мери бројем протеклих година, него се број година мери количином, дубином, снагом и порукама живота у њима.

Пажљивом анализом може се уочити да неке чланове војне елите не занимају општи циљеви⁵⁹ већ њихове потребе (личне) и очекивања. Елита мора да препо-

⁵⁷ Један део припадника Војске у жељи да постане елита, услед недостатка изврсности, континуирано смишља алгоритме за постизање истакнутости, посебно у области управљања (командовања) – управљачка елита (класа); јако су понизни према претпостављенима и окртни према потчињенима. Ради се о појединцима који се према свакој организацији и дужности односе привремено, воде се стратегијом „циљ оправдава средство“, воде се у делању личним интересом а не општим добром, а између части и живота бирају живот. Ради се о људима чије су жеље и очекивања мање од могућности, а веће од њихових личних потреба.

⁵⁸ Зрео човек је толерантан према туђим мишљењима, потребама и идејама; независтан у својим ставовима и сам одлучује о својим акцијама; прихвата одговорност; миран је и настоји тако да делује на околину, рад му је мотивисан на дужи рок; не истиче пред другима своје заслуге; може сам себи рећи не и држати се тога; разуме друге; прихвата неугодне дужности, а да сам себе не жали и не истиче како је он жртва; дисциплинован је итд. Само зрео човек може бити члан тима, давати тиму максимум и унапређивати своје способности захваљујући тимском раду и атмосфери.

⁵⁹ Узрок је и одсуству критеријума изврсности при регрутовању, селекцији и циркулацији кандидата за елиту, узак мисаони обухват и одсуство супремације инстинкта „самовредновања” над инстинктом „самоодржања”.

знаје и указује на присутна мрежна дејства и технике усмерене на мењање свести и система вредности, културе, образовања, навика и обичаја и стварање кривице Срба, за грешке и неправде које су други починили. Војна елита мора осветљавати пут осталим припадницима Војске, а за то је потребно да и сама Војска има отворен, широк и продоран поглед.⁶⁰

Центри моћи нису предвидели Балкан као подручје мира и благостања већ као зону замрзнутих тензија и конфликта који ће се активирати, по потреби. Манипулишући историјом и ватреним темпераментом становништва, уз јаку примену манипулације и дејстава у сфери менталне и моралне деструкције и ширећи страх и лаж изазиваће сукобе на Балкану, како би се балкански народи бавили сами собом и покорно служили њиховим колонијалним интересима (извор сировина, јефтина радна снага, тржиште страних производа и услуга).

Србија као централна земља на Балкану (између „истока“ и „запада“)⁶¹ у којој је већински живаљ словенског порекла има доста важан међународни значај, далеко већи од оног кога опредељују површина територије, број становника и економска моћ. Зато је важно брже освешћење, оздрављење, веће уважавање и синергијско деловање различитих елита, укључујући и војну.

Војна управљачка елита мора више и другачије⁶² да се образује⁶³ (горњи слојеви знања, континуирана едукација) кроз формално и неформално образовање, а остале елите морају да покажу већи интерес за управљачке проблеме и да пруже адекватну помоћ у областима у којима су супериорне (изврсне и/или истакнуте). Војска у својим редовима има доста врло надарених људи са великим потенцијалом,⁶⁴ формално и неформално образованих, храбрих, отворених и са личним ставом, изузетно патриотски васпитаних, анонимних хероја који раде посвећено, тихо и са пуно смисла. Управљачка елита мора много учинити да такве људе више развијамо, осветлимо светлом историје и спречи да их систем презире као нежељене сведоке сопствених промашаја.

Национално освешћене и моралне елите морају отворити унутарсрпски дијалог и јединство акције. Треба се организовати и не сме се дозволити да „екстерна демократија“ уклања националну елиту и замењује је са лошим појединцима из народа. Нужно је прихватити „наметнута средства борбе“ које се не смеју повући и остати

⁶⁰ Залуд очи виде, ако је ум слеп.

⁶¹ Зато неутралност Србије (орјентација са казакском окренутом према северу) мора да постане уставна категорија, а потпуна орјентација према „истоку“ или „западу“, може довести до тога да останемо без „севера“ и „југа“. Неопходно је да устав третира и окупиране области и привремено запоседнуту територију, чиме би се ограничила самовоља и деловање доносилаца одлука супротно националном интересу и створила основа за дуготрајно деловање на повратку државног суверенитета и интегритета над „целом Србијом“.

⁶² Васпитавани су да ништа не мењају у овом свету, да не буду мислели људи и другачији, да буду довољно паметни за посао који раде, али не и да се питају зашто га радимо и може ли нешто бити другачије.

⁶³ Ниво перформанси елите у војној области треба процењивати у функцији времена и околности. Ново време доноси нове захтеве, нове елите следе, а првенствено стичу нове вредности које одговарају новим друштвеним потребама. Отуда процес образовања елита бива диктиран нужношћу да на одговорна места дођу носиоци друштвене енергије који се одликују способностима и ставом везаним за ту вредност, људи национално освешћени и патриотски васпитани.

⁶⁴ Чланова МЕНСЕ Србије и на други начин верификованих људи.

скривена. Неопходна је много већа синергија у деловању елита у оквиру државе Србије. Треба покренути и убрзати процес окупљања и духовног преформатирања националних елита, укључујући и војну елиту, у правцу бржег формирања уистину национално и институционално водећег естаблишмента, њихово ефикасније јавно деловање и што веће укључење у моделовање општег добра, његову заштиту и развој.

Сви успешни системи и они који желе то да буду раде на неформалном и континуираном окупљању своје елите, на неформалној размени знања информација, искустава, научених лекција, али и на стварању свог подмлатка. То мора да уради и систем одбране. Такође, успешни системи се брзоумрежавају са сличним системима.⁶⁵ Сви успешни системи и они који желе то да буду раде на неформалном и континуираном окупљању своје елите, на неформалној размени знања информација, искустава, научених лекција, али и на стварању свог подмлатка. То мора да уради и систем одбране. Такође, успешни системи се брзо умрежавају са сличним системима.

Литература

[1] Аларгић Драгана, "Систем вредности припадника Војске Србије у контексту реформи друштва", Министарство одбране Републике Србије, Војно дело, 5/2015.

[2] Андрејић М., Љубојевић С., Еплер И., Унапређење рада управљања у ВА и на Универзитету одбране., Зборник радова са XII међународне научно – стручне конференције „До ба знања“, ФАМ, Сремски Карловци, 2014.

[3] Андрејић М., Љубојевић С., Миленков М., Интегрални приступ обезбеђењу квалитета у ВА и на Универзитету одбране, зборник радова, Политехника 2013 – други научно – стручни скуп са међународним учешћем, стр. 140-147

[4] Андрејић М., Стварање и развој логистичке елите, ауторизовано излагање на стручном логистичком информисању посвећеном јачању логистичке елите, саборности и синергије, Војна академија, Београд, мај 2016.

[5] Andrejić M., Milenkov M, Sokolović V., Koncept razvoja službi logistike /Marko Andrejić, Marjan, Milenkov, Vlada Sokolović // U: VOJNOTEHNIČKI GLASNIK - Beograd, Godina 58., broj 1 (2010): strana 37-62.- YU ISSN 0042-8469, UDC 355.41

[6] Andrejić M., Radosavljević R., Arsić S., Logističko obrazovanje i obučavanje nelogističkog osoblja / Andrejić, M., Radosavljević, R., Arsić, S / U: VOJNOTEHNIČKI GLASNIK - Beograd, Godina 59., broj 1 (2011.): strana 5-26.- ISSN 0042-8469, UDC: 623+355/359]: 355.233; 355.41.

[7] Andrejić M., Andrejić I., Arsić S., Ljubojević S., Prilog unapređenju rada i upravljanja u Vojnoj akademiji i na univerzitetu odbrane, VOJNOTEHNIČKI GLASNIK / MILITARY TECHNICAL COURIER, 2015., Vol. LXIII, No. 2, pp 108-130. DOI: 10.5937/vojtehg63-7038.

[8] Andrejić Marko, Milenkov Marjan, Koncept i pristup stvaranju kvalitetnih oficira za potrebe logistike odbrane, Zbornik radova sa 19. DQM Međunarodna konferencija Upravljanje kvalitetom i pouzdanošću ICDQM – 2016, strana 19-35, izdavač Istraživački centar za upravljanje kvalitetom i pouzdanošću – DQM, Prijevor, 2016.

[9] Andrejić Marko, Milenkov Marjan, Prilog unapređenju promišljanja o promenama u logistici odbrane, Zbornik radova sa 20. DQM Međunarodna konferencija Upravljanje kvalitetom i pouzdanošću ICDQM – 2017, strana 37 – 62, izdavač Istraživački centar za upravljanje kvalitetom i pouzdanošću – DQM, Prijevor, 2017.

⁶⁵ Развој телекомуникација и масовна употреба рачунара довели су до тога да се данас за годину дана на интернету појави више информација него укупно у свим претходним годинама људске историје.

[10] Andrejić M., Dragović N, Trandafilović S., Uloga nacionalne elite u vremenu velikih promena i kriza, Zbornik radova sa 20. DQM Međunarodna konferencija Upravljanje kvalitetom i pouzdanošću ICDQM – 2017, strana 188 – 197, izdavač Istraživački centar za upravljanje kvalitetom i pouzdanošću – DQM, Prijedor, 2017.

[11] Андрејић Марко, Бркљач Ненко, Миленков Марјан, Прилог унапређењу промишљања о могућим побољшањима на универзитета одбране, Војно дело број 7/2018. (in press).

[12] Botomor Tom, Elite i društvo, Mediteran Publishing, Novi Sad, 2008

[13] Burnham J., Promene u savremenom razvijenom kapitalizmu: Ekonomija menadžerskog društva, IC Komunist, Beograd, 1973.

[14] Ilić Đurđijana, Andrejić Marko, Janošević Miljojko, Prilog unapređenju komunikacije i poslovanja u logističkim poslovima sistema, Vojno delo, broj 7/2017.

[15] Koenen-Iter Žak, Sociologija elita, Clio, Beograd, 2005.

[16] Корпјентер А., Прибежиште у методи, Просвета, Београд, 1978.

[17] Kotter P.J., Cohen D.S., The Heart of Change, Harvard Business School Press, 2001.

[18] Манкју Н. Г., Принципи економије, Економски факултет Београд, Чугура принт, Београд, 2008.

[19] Недимовић Тања, Прегледни рад "Структура мотива постигнућа, даровитост и друштвена елита" Висока школа струковних студија за образовање васпитача "Михаило Палов" Вршац, 2009.

[20] Панић С., Андрејић М., Станковић В., Улога интерне комуникације у мотивисању за послених // Слободан Панић, Марко Д. Андрејић, Витомир Станковић // у: Војно дело.- Београд.- Год. 67, број 5 (2015.): стр. 293 - 300. DOI: 10.5937/vojdela1504293A

[21] Печујлић М., „Новије теоријске парадигме за упоредно истраживање актуелно постојећег социјализма“, Институт друштвених наука – Београд, ИЗ Филип Вишњић, Београд, 1987.

[22] Servan-Schreiber J. J., Američki izazov, Epoha, Zagreb, 1968.

[23] Freeman Ch., Jahoda M., „Будућност свијета“, Globus, Zagreb, 1978., str. 426

[24] <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/01/FPN-Godisnjak-2011-FINAL-za-sajt.pdf> (посећено јуна 2018.)

[25] <http://www.treci.ba/misljenja/o-vilfredu-paretu-i-transformacijama-vladaju%C4%87e-elite> (посећено јуна 2018.)

[26] http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/5_GEM_73_Savi%C4%87_115-132.pdf (посећено јуна 2018.)